

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Samlinger

til

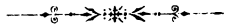
Jydsk Historie og Topografi.

2. Række. IV. Bind.

Udgivet

af

det jydsk historisk-topografiske Selskab.

Aalborg.

Marinus M. Schultz's Forlag.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.

1893—95.

Meddelelser
om
**Administrationen af de kgl. Skove i Sønder- og Mols
Herreder (Bjørnskjær Skove) fra 1670—1680.**

Ved Th. Sægaard.

Under Christian den Femte ejede Kronen betydelige Skovstrækninger i Kalø Amt, der navnlig koncentrerede sig om de kgl. Skove ved Bjørnskjær i Sønder- og Mols Herreder, hvis Hartkorn angives til 120 Tdr. 6 Skp. 2 Fj. 2 Alb., medens det tilhørende Bøndergods i Mols Herred alene angives til 130 Tdr. 4 Skp. 1 Fj. 2 Alb. Hartkorn; endvidere var der fra samme udlagt ca. 51 Tdr. Hartk. som Ryttergaarde foruden enkelte andre til Embedsmænd og Betjente.

Angaaende disse Skoves Forvaltning findes der i hin Tids Amtsstuerøgnskaber ret udførlige Oplysninger, af hvilke jeg skal tillade mig at fremdrage nogle for Tidsskriftets Læsere.

Regnskabsbogen »for Klarering over Indtægt og Udgift, som er annammet og igjen udgivet til Hofetatens Fauneveds Fortsættelse udi kgl. Majs. Skov Bjørnskjær angaaende« udviser følgende Indtægter fra 15de Septbr. 1669 til Nytaarsdag 1671.

Indtægt i Penge til »Arbejdsfortsættelse« 1520 Rdlr. 17 $\frac{1}{2}$ β , hvoraf dog 800 Rdlr. ifølge kgl. Befaling er udredet af Tolderen i Horsens og 200 Rdlr. af Tolderen i Aarhus. Af Bøndergodset er ifølge Jordebogen indkommen 503 Rdlr. 17 $\frac{1}{2}$ β ; 48 Læs Brændsel, der laa og i mange Aar havde ligget i Skoven, har Ebeltoft Borgere kjøbt for 4 β Læset: 2 Rdlr., og flere lignende smaa Poster udgjøre ialt med det fornævnte 1520 Rdlr. 17 $\frac{1}{2}$ β .

Skovhugsten angives saaledes: Beholdningen at overføre fra forrige Regnskab 21 Favne Dobbelt-Ved og 1212 Favne Enkelt-Ved, hugget i den nævnte Tid $21\frac{1}{2}$ Favne Dobbelt-Ved og 2235 Favne Enkelt-Ved. Endvidere føres til Indtægt $389\frac{1}{2}$ Favne, som Rentemesteren efter Ordre fra det kgl. Skatkammer har annammet. Ialt: $42\frac{1}{2}$ Favne Dobbelt-Ved, $3836\frac{1}{2}$ Favne Enkelt-Ved. I Regnskabet findes Enkelt-Ved imidlertid opgjort til $3894\frac{1}{2}$ Favne, uden at der gjøres Røde for de resterende 58 Favne.

Udgifterne angives som følger: .

1 Favn Dobbelt-Ved at lade hugge 1 Rigsort,
opkjøres det tillige af Skoven, betales 2 ƛ for Favnen,
Udslibning pr. Favn 8 β ,
Enkelt-Ved at hugge pr. Favn 16 β ,
at lade opage af Skoven for hver Favn »lang og stakket« 16 β ,
at udslibe pr. Favn 4 β .

Udgivet til Leje af tvende Haver i Ebeltoft, hvor Veddet bliver indført og opsat, indtil det kan blive skibet derfra i bemeldte Tid, 12 Rdlr. 2 Ort.

Forvalterens Løn i $15\frac{1}{2}$ Maaned var 258 Rdlr. 2 Ort 12 β .

Den samlede Udgift beløb sig til 1567 Rdlr. $6\frac{1}{2}$ β .

Regnskabet er underskrevet af Johanne Nielsdatter, Jacob Nielsens Efterleverske, boende paa Skovgaard og formodentlig Enke efter en tidligere Skovrider.

Fra 6te Oktober 1669 til 31te Oktober 1670 udskibedes fra Ebeltoft 83 Skibsladninger med ialt $42\frac{1}{2}$ Favne Dobbelt-Ved og $3342\frac{1}{2}$ Favne Enkelt-Ved »til Hofetatens Fornødenheder«. Endvidere blev der fra 15de September 1669 til 1ste September 1670 udført af Bjørnskjær Skove til Søetaten 796 Favne Dobbelt-Ved og 199 Favne Enkelt-Ved. Udgifterne herved vare 553 Rdlr. 2 Ort 12 β .

Denne Brændetransport bragte Liv og Virksomhed til den lille By Ebeltoft, fra hvis Havn Udslibningen fandt Sted. Skippere fra Aarhus, Mariager, Grenaa, Horsens — kort sagt, fra alle nærliggende Byer mødte her med deres Skuder for at modtage Fragt, hvorpaa der var god Fortjeneste, naar Vindforholdene vare nogenlunde gunstige, idet der for hver Favn i Fragt betales 6 ƛ . Fragtbrev blev udstedt af fornævnte Johanne Nielsdatter paa Skovgaard; for Modtagelsen kvitterede Slotsforvalter Johan Jæger, og det tilgodegjorte Beløb modtoges

paa Toldkammeret i Skudens Hjemsted. Det kunde ogsaa hænde, at Skipperen fik sin Betaling i Varer; det ses saaledes, at en Ebeltoft-Skipper fik sin Fragt tilgodegjort i Ebeltoft-Malt. Synderlig strængt tog man det ikke, naar »der blev noget borte«, idet man simplificerede Regnskabet derhen, at Fragt kun betaltes for det leverede Antal Favne; saaledes hedder det ganske kort: Jens Rasmussen Helbo af Ebeltoft afkortes i Betaling 1 Rdlr. for den Favn, som han har leveret for lidt til kgl. Majs. Hofprædikant Magister Hans Leth. Om Erstatning af Værdien er der ikke Tale.

Det Bjørnskjær Skove underlagte Bøndergods var i en yderst kummerlig Forfatning og ydede kun en ringe Del af de Udgifter, der knyttede sig til Administrationen. Herom hedder det i en Indberetning af 16de Oktober 1676 fra Birkefogden i Hadsens Birk, Lucas Utrecht, der da boede paa Skovgaard, — at det øde Bøndergods, som ligger til Bjørnskjær Skovs Hugst, er 71 Tdr. 2 Skp. Hartkorn, hvoraf ingen Kontributioner siden 1ste Januar sidstforleden haver været at komme, og at de andre Hs. kgl. Majs. Bønder ej dertil kan svare eller udrede mere end deres egen Kontingent.

Antallet af øde Gaarde forøgedes i de følgende Aar paa Bjørnskjær Gods, som det i det hele taget forøgedes Landet over ved Skatternes Stigning og Velstands og Arbejdskrafts Formindskelse under den skaanske Krig; i Aaret 1678 var Velstand i den Grad forsvunden fra Befolkningen, at der i Stjernholm, Aarhus og Kalø Amter — altsaa fra Vejle til Randers Fjord — kun fandtes 14 Bønder, som havde Penge paa Rente, og en væsentlig Del af Adelen var i Forhold dertil ikke bedre stillet. (Bemærkninger til Amtsregnskabet.)

For at afværge den Fare, der truede ved, at Bønderne forlode deres Gaarde og derved berøvede Godset baade Arbejdskraft og Driftsmidler, blev der paabudt Fritagelse for visse Skatter. Herom hedder det i Skrivelse af 30te Marts 1678 fra Skatkammeret til Amtsforvalter Jens Knub:

»Forstændiges Eder hermed, at Hs. kgl. Maj. allernaadigst haver bevilget, at de Bønder udi Kalø Amt, som er lagt til Bjørnskjær Skoves Vedhugst samt Kjørsel og Arbejde, maa denne Gang være fri for Proviantskatten at udgive, som er paabuden udi næst forgangen Aar 1677. Desligeste, at de Ødegaarde samme Sted maa være fri for alle Skatter, paa

hvilket Ødegods Jægermester Hans Ahrenfeldt skulde meddele Eder Jordebog udi Hartkorn anslagen under sin Haand.«

Foruden Udskrivningerne til det kgl. Hofhold m. fl., der, som vi have set, paa det nærmeste beløb sig til 5000 Favne Brænde i lidt over et Aar, blev der aarligt udvist adskillige Hundrede Læs Tømmer og Brænde til de paarørende Forstembedsmænd og Betjente samt til Godsets Bønder; de første fik hver 12 Læs »til Ildebrand, Hjul- og Bygningstømmer«, medens en Bonde fik 4 Læs Bygningstømmer, Eg og Bøg, halvt af hvert, 2 Læs Hjultømmer og 2 Læs Brænde. Skovbetjentenes Deputats saavel som Bøndernes Bygningstømmer var frigiven, medens disse sidste maatte betale 6 β for Læsset af Hjultømmer og Brænde.

Med Brugen af Tømmeret efter dets Bestemmelse gik det imidlertid som det bedst kunde, og der er ingen Tvivl om, at en væsentlig Del og ofte det hele blev anvendt til Brændsel; herom gives der Oplysninger i en Række Anmærkninger til Amtsregnskabet; eksempelvis hedder det: Søren Rytters Gaard i Knebel, som staar øde, behøver til Staver Gaarden at indhegne, samt at Bygningen ej slet nedfalder og bortstjæles . . . Det Gods, som afdøde Gen. Major Anders Sandberg var med forlenet (Herregaarden Kvelstrup), behøver højlig Bygningstømmer, eftersom det i mange Aar haver intet bekommet, imidlertid det var forlenet bort . . . o. s. fl.

Udvisningen i ovennævnte Øjemed beløb sig i Aaret 1678 til 1466 $\frac{1}{2}$ Læs, fordelt saaledes:

Bygningstømmer	571 $\frac{1}{2}$ Læs,
Hjultømmer	452 $\frac{1}{2}$ —
Brænde-Ved	442 $\frac{1}{2}$ —

En stor Del af dette var dog ekstraordinært bevilget til Udbedring af faldefærdige Bygninger og til at holde Bøndernes Skovvogne paa Fode med; thi paa disse skulde jo de Tusinder Favne Brænde til kgl. Majs. Hofetat transporteres fra Bjørnskjær til Ebeltoft Havn. Der blev i samme Anledning affattet en særlig Skovrulle, ledsaget af følgende Ordre fra Skatkammeret:

»Efter denne special Skovrulle haver kgl. Majs. Oberførster Peter Seibig udi Amts- og Skovbetjentenes Overværelse indeværende Aars Udvisning at forrette, saaledes at det sker af forfornede (o: udgaet Træ) til Olden, samt Skibs- og andet

gavnligt Bygningstømmer, udygtige Træer paa de Steder, hvor det er Skovene og Vildbanerne til ringeste Skade efter Ordinantzen. Og hvor som helst der Birkeskov findes, da at employere en Del deraf til Udlæg, paa det at kgl. Majs. Skove saa meget muligt kunde vorde conserverede. Og derfor haver Oberførsten særdeles derhen at se, at Husmænd og Møllere, hvilke der ikke have at fremvise kgl. Bevilling, desligeste de, som haver Tørveskjær, ingenlunde tilstedes nogen Udvisning uden vel at iagttage, det ingen, som ikke bør at nyde og maaske i Rullen kunde findes antegnet, at de samme ej bliver favoriseret, saasom man det agter at ansvaret. Man bør ogsaa at drage Omsorg for den Afgift og Betaling, som Hs. kgl. Maj. nyder, at den paa Amtsstuen rigtig bliver erlagt.

Actum Kjøbenhavn den 10de August 1678.

Hahn.«

De Forsøg, der bleve gjorte paa at holde Bønderne til Godset ved at formindske Skattebyrden og ekstraordinært at bevilge Tømmer til Gaardenes Istandsættelse, viste sig frugtesløse, hvilket ses af Bilagene til Amtsregnskaberne for Aaret 1678; blandt disse findes en Ekstrakt over det øde Gods under Bjørnskjær, dateret Rugaard den 10de April og underskrevet Hans Arenfeld Mogensen; af denne fremgaar, at det »øde og forarmede« Gods under Bjørnskjær er naaet op til 130 Tdr. 5 Skp. 1²/₃ Alb. Hartkorn, »af hvilke ingen Skatter er at bekomme«.

En Del af Ødegaardene bleve udlagte som Ryttergods, og til disse er i Aaret 1680 overgaaet en Del af Skovene med et samlet Hartkorn af 51 Tdr. 5 Skp. 1 Fj. 1 Alb.

Administrationen af de kgl. Skove stod næppe paa et synderligt højere Trin end det, vi have set anvendt paa Bøndergodset; var dette sidste omtrent bankerot, saa var uden al Tvivl Forholdene m. H. t. det første temmelig svævende, hvilket en kgl. Skrivelse af 23de November 1680 stærkt antyder. Skrivelsen lyder saaledes:

Christian den Femte, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge etc.

Vor synderlig Gunst tilforn. Eftersom paa Vores Rentekammer tilbørlige Efterretninger om Vores beholdene Skoves Tilstand fornøden gjøres, saa er Vores allernaadigste Villie og

Befaling, at Du tilholder Amtsskriveren og Ridefogden udi de Dig anbetroede Amter, at de tilligemed Sogne- og Skovfogderne samt andre bestkyndige Mænd, enhver udi sit Distrikt opsætter og forfatter en rigtig Fortegnelse paa alle Vores tilhørende og endnu beholdene Skove og Skovparter ved deres Navne saa og Skjel og Sted, hvor de ere beliggende, og hvem sig dennem tilholdes enten til Amterne, Domkirkerne eller andre Kirker og Præstegaarde, hvor Os Juspatronatus endnu er forbeholden og tilhører, saavel som Hospitaler, Kommuniteter eller Kannike- og Ryttergaarde, hvor Vi os Skovene i ligemaader haver reserveret, og hvor hver Skov og Skovpart med Flid antegne udi hvad Stand de nu findes og kunde takseres, saa og hvor den fornødne og anbefalede Udvisning bedst kunde ske, Skovene, Vildtbanen til mindst Skade, og samme Fortegnelse og Efterretning med det forderligste uden Ophold udi Vores Rentekammer indskikker. Dermed sker Vor Villie. Befalendes Dig Gud. Skrevet paa Vores kgl. Residens udi Kjøbenhavn den 23de November Anno 1680.

Christian.

Dette at være rigtig Copi efter Originalen bekjendes.

Erick Rosenkrantz.

Skovrullen over Bjørnskjær, gjældende fra Philipi Jacobi-Dag (d. 1ste Maj) Anno 1680 til Aarsdagen Anno 1681, lyder saaledes:

Udvisning

til Hs. kgl. Majs. egen Hof og Søetatens Brænde-Ved
udi Bjørnskjær Skov.

	Er udsat Bøgetræer.	Som er takseret for Læs.
Anno 1680 den 11te Oktober er udvist til Enkelt-Ved.....	600	1800
Den 18de December er udvist til Dobbelt-Ved.....	600	1800
Samme Dato er udsat til Enkelt-Ved	100	300
Anno 1681 den 23de Februar er udsat til Enkelt-Ved.....	400	1400
Endnu er bleven hugget i Favne-Ved af Vindfælder, som i dette Aar er falden i Bjørnskjær Skov.....	»	200
Summa er udsat til kgl. Majs. egen Brænde-Ved.....	1700	5500

Udvisning til Deputatser, som Hs. kgl. Maj. allernaadigst bevilget haver:

Herredsfogder, Birkefogder o. a. samt Skovfogder 1 Bøge = 2 Læs til Hjultømmer, 1 à 2 Bøge = 4 Læs Brænde-Ved, i alt 14 Bøge = 28 Læs Hjultømmer, 15 Bøge = 56 Læs Brænde-Ved.

Udvisning til udlagte Rytterbønder bedrager sig 39 Bøge = 78½ Læs Hjultømmer, 64 Bøge = 157 Læs Brænde-Ved.

Udvisning til Hs. kgl. Majs. Bønder ved Bjørnskjær bedrager sig 24 Bøge = 31 Læs Hjultømmer, 33 Bøge = 62 Læs Brænde-Ved.

	Bøge.	Læs.
Summa over al forskrevne Udvisning:		
Til Hs. kgl. Majs. egen Hofholdning	1700	5500
Til de bevilgede Deputatser	29	84
Til de udlagte Ryttergaardne saavel som til Bjørnskjær beholdene Bønder	160	328½
Summarum	1889	5912½

Fra denne Summa afgaar, hvoraf ingen Betaling tilføres eller er bleven oppebaaren:

Udvisningen til Hs. kgl. Majs. egen Hofholdning 1700 Bøge = 5500 Læs, de bevilgede Deputatser til Skovbetjentene samt tvende Præster, hvor Hs. kgl. Maj. endnu haver Juspatronatus beholden, saa og fire kgl. Majs. Tingfogder og Skrivere, hvilke formener dennem allerunderdanigst at blive for Betaling fri: 29 Bøge = 84 Læs. De udlagte Rytterbønder samt kgl. Majs. beholdene Bønder ved Bjørnskjær deres bevilgede Udvisning af Hjultømmer efter Skovforordningen naadigst frigiven, afgaar 63 Bøge = 109½ Læs, gjør 1792 Bøgetræer = 5693½ Læs, hvilke benævnte Summa fra ovennævnte afdrages bliver igjen 97 Bøge = 219 Læs, hvoraf efter Forordningen er erlagt for hvert Læs Brænde-Ved 12 β, er 27 Rdlr. 2 & 4 β. Underdanigst fratages Skovbetjentenes naadigst bevilgede 4de Part efter Skovforordningen: 6 Rdlr. 5 & 1 β. Bliver igjen kgl. Maj. at beregne til Indtægt 20 Rdlr. 3 & 3 β. Herforuden er falden i Kalø og Bjørnskjær Skove fra Philipi Jacobi Dag Anno 1680 Vindfælder (foruden 200 Læs, som til kgl. Majs. Favne-Ved blev hugget og tilforn ommeldt), hvilke efter Taksering til Brænde-Ved er ansat for 142 Læs.

Udaf ombemeldte 142 Læs Brænde-Ved, beregnet Læsset til 12 β , beløber Penge 17 Rdlr. 4 $\&$ 8 β , hvorfra afgaar den 4de Penge, Skovbetjentene naadigst tillagt, som er 4 Rdlr. 2 $\&$ 10 β , bliver igjen kgl. Maj. til Indtægt at anføre 13 Rdlr. 1 $\&$ 14 β . Gjør i alt 33 Rdlr. 5 $\&$ 1 β .

Forskrevede Udvisning af os underskrevne saaledes at være forrettet udi foranførte kgl. Majs. Skove af topformede og til Olden udygtige Stubbe og Træer, saavidt muligt haver været, tilligemed Betalingen oppebaaren, som tilforne specificeret, alt efter den derom udgangne Forordnings Tilhold, hvilket saaledes til kgl. Majs. Amtsskriver udi Aars efter højstbemeldte Forordning hermed overleveres, under vores egne Hænders Bekræftelse.

Datum Ebeltoft den 10de Maj Anno 1681.

*Petter Zeibye.*¹⁾

Hans Jackobsen.

Ifølge Stiftamtmand Erick Rosenkrantz's Befaling blev der den 30te September 1680 holdt et Syn over de kgl. Skove i Kalø Amt for at værdsætte dem m. H. t. Olden; Synsmændene vare foruden ovennævnte Ridefoged Hans Jacobsen, Stiftamtmandens Fuldmægtig Svenning Sørensen og 5 af Egnens Bønder. Resultatet var følgende:

Torsager Østerskov takseredes til 56 Svins Olden, Løckskov til 40 Svins Olden, Hadeskov til 100 Svins Olden, Hovedskov 60 Svins Olden, Faarup Skov 40 Svins Olden, Rønde Skov og Kalø Hestehave til 60 Svins Olden, Ringe-Mose og Kohave til 90 Svins Olden, Løngsbechgaards Skov og Hagelbjerg kan ikke takseres for noget, Bjørnskjær Skove tilhobe til 35 Svins Olden. Hvilket vi saaledes haver synet udi Oberførstens Fuldmægtig Svenning Sørrensen i Rønde og kgl. Majs. Ridefoged Hans Jacobsens Hosværelse, som vi agter at forsvare og vil være bekjendt og med vores egne Hænder bekræfte.

Datum Rønde den 1ste Oktober 1680.

(Navnene.)

At dette Syn er takseret og vurderet udi kgl. Majs. Oberførstens Fuldmægtig og Ridefoged Hans Jacobsens Hosværelse, testeres med egen Haand.

Svenning Sørrensen.

Hans Jacobsen.

¹⁾ Nævnte Petter Zeibye er den tidligere omtalte Oberfører Peter Seibig.

Samtidig hermed udbødes nævnte Skoves Olden til Leje ved følgende Bekjendtgjørelse:

Eftersom Hs. kgl. Majs. naadigst udgivne Skovordinance af Dato den 31te August næstafvigte formelder, at hvis nogen for en vis Penge vil handle om Olden paa Hs. kgl. Majs. Skove i Kalø Amt for indeværende Aar, da efter Hs. Excell. Hr. Stiftamtmand, højædle og velbaarne Erick Rosenkrantz' Befaling advares og forkyndes alle og enhver i bemeldte Kalø Amt, om nogen samme Hs. kgl. Majs. Olden vil leje, de da dennem udi Rønde paa førstkommende Mandag kan indfinde, hvor da den mestbydende samme skal nyde, og skal dette paa Tingene til enhvers Efterretning vorde oplyst og forkyndt.

Datum Ebeltøft den 30te September Anno 1680.

Hans Jackobsen.

Læst paa Hadsens Birketing den 1ste Oktober 1680.

Læst paa Mols Herredsting den 2den Oktober 1680.

Læst for Retten paa Kalø Birketing den 2den Oktober 1680.

Det er dog næppe sandsynligt, at ret meget af den Olden blev lejet bort, dertil var Svineholdet for lille og Pengene til at betale Lejeafgiften med for faa; en hel Landsby gik i Kompagni om en halv Snes Svins Olden eller mindre.

Et Eksempel paa Forpagtning af Olden kan anføres:

Saasom Oberførsten Petter Zeibye samt Amtsskriver Jens Knub, der udskikkede Fuldmægtig, med hoshavende Takseringsmænd haver ladet Aarslev Skovs Olden taksere for en Læg Svin (o: 6 Svin), da haver vi underskrevne Michel Haugaard og Povel Nielsen i Aarslev paa samtlige Bymænds Vegne forpagtet bemeldte Olden, som iaar findes her paa Byens Skove, for en visse Penge fire Rigsdaler, samme 4 Rdlr. forpligter vi os kraftigst paa vores Bymændenes Vegne udi Aarslev iaars Regning at betale til Martini næstkommende uden Fortræd eller Udeblivelse under vedberlig Straf dobbelt Betaling. Dette vidner og vedstaaer vi med vores Hænder.

Datum Aarslev den 1ste Oktober An. 1680.

Michel Pedersen Haugaard. P. N. S.

Egen Haand.